

Хохліна О.П. Суть особистості у змісті підготовки фахівців у галузі психології // Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Тези науково-практичного семінару «Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах» (28 листопада 2013 року. - К., ННІП НАВС, 2013. – С. 5-7.

СУТЬ ОСОБИСТОСТІ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ

Хохліна Олена Петрівна,

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології та

педагогіки навчально-наукового

інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

Однією з базових у психології є категорія особистості. Саме особистість є носієм психічного та суб'єктом активності, що обумовлює значення розгляду її суті для формування у студентів системи психологічних знань.

Розкриття поняття особистості передбачає визначення найсуттєвішого у його змісті щонайперше на основі співставлення понять «індивід» та «особистість». Первинним щодо низки цих понять є поняття «людина» - суспільна істота, яка є ступенем розвитку тварин на землі, що здатна до виробництва засобів праці та їх використання, має складно організований мозок, свідомість, мовлення. У свою чергу, людина розглядається як індивід та особистість. Індивід - це представник людини як біологічної істоти. А тому індивід – це носій природних, біологічних властивостей, які даються людині переважно від народження. Такі властивості уможливають бути самостійним живим організмом, представником Homo Sapiens. Людина індивідом народжується. До індивідних властивостей (за Б.Г.Ананьєвим) відносяться первинні: 1) індивідуально-типологічні властивості – конституційні (особливості фізичної будови людини); нейродинамічні (особливості діяльності нервової системи); білатеральні (властивості функціональної геометрії тіла у

вигляді симетрії та асиметрії); 2) вікові та статеві властивості; та вторинні, які виникають на основі первинних і «надбудовуються» над ними, - органічні потреби, темперамент, задатки. Народившись, людина-індивід потрапляє у соціальні умови, під їх вплив, засвоює соціальний досвід (соціалізується) у формі знань та способів дій щодо навколишнього природного та соціального середовища, форм активності (діяльності, спілкування, поведінки). І тоді людина-індивід стає особистістю. Лише аналіз відносин «індивід-суспільство» дозволяє розкрити основу властивостей людини як особистості (Б.Ф.Ломов). У зв'язку з цим Л.С.Виготський відмічає, що особистість – поняття соціальне, надприродне. А найпростішими визначеннями особистості, відповідно, є такі: особистість – це соціалізований індивід; це носій суспільних відносин; це носій соціальних (соціально-значущих) властивостей; це соціальна якість людини. Звідси, соціалізація є першою найважливішою детермінантою становлення особистості.

Однак, аналіз проблеми показує, що має місце й друга обов'язкова детермінанта. І нею є процес індивідуалізації – набуття людиною все більшої самостійності, а найголовніше – формування власного унікального способу життя та власного внутрішнього світу. Процес індивідуалізації характеризується тим, що становлення особистості на певній стадії починає забезпечуватися самодетермінацією, тобто особистість сама починає організовувати своє життя, власний розвиток. Загальною передумовою самодетермінації розвитку є виникнення самосвідомості. Дитина, ставши суб'єктом, переходить в істоту, яка усвідомлює себе як суб'єкт. Тобто, основою самосвідомості є здатність до усвідомлення себе, рефлексія. У зв'язку з цим Л.С.Виготський відмічав, що вищим рівнем розвитку особистості є рівень самоорганізації завдяки розвитку самосвідомості.

Таким чином, становлення особистості забезпечується складною системною детермінацією. Виходячи з цього, можемо дати визначення особистості з акцентом на кожній з виділених детермінант. Так, під особистістю щонайперше розуміють суспільно-психологічну сутність людини,

яка формується в результаті засвоєння нею суспільно-історичного досвіду людства. Аналіз такого визначення свідчить, що в ньому відображається перша детермінанта становлення особистості – процес соціалізації, а особистість постає як об'єкт соціальних впливів. Таким чином, ми торкаємося питання суті понять «об'єкт» та «суб'єкт» впливів у контексті проблеми особистісного становлення. Об'єкт – людина, щодо якої здійснюються впливи. Суб'єкт же – це людина, яка сама здійснює впливи, регулює свою зовнішню та внутрішню активність, її прояви, свій власний розвиток. Завдяки тому, що особистість – це суб'єкт, вона здатна до саморегуляції, здатна «дати собі раду» у плані актуальних, найближчих потенційних дій, дій на життєву перспективу (Б.Ф.Ломов) та в плані саморозвитку. Особистість – це здатність індивіда жити крізь призму свого життєвого вибору, відповідальності за нього (В.М.Маркін). На думку Б.Г.Ананьєва, особистість – це суспільний індивід, об'єкт та суб'єкт історичного процесу. Особистість, за В.М.Маркіним, – це суб'єкт як діяч, ініціатор власної активності.

Ми підійшли, таким чином, до визначення суті особистості, у якому б відображалися обидві найважливіші детермінанти становлення особистості – процеси соціалізації та індивідуалізації – та в якому б особистість поставала б не лише як об'єкт, а й суб'єкт впливів. Таким визначенням може бути наступне. Особистість - це саморегульоване системне утворення, що складається з соціально значущих психічних властивостей, які забезпечують вибірковість відношень та регуляцію поведінки людини як поведінки суб'єкта активності. При цьому слід відмітити, що в характеристиці особистості важливою є ознака відносної сталості, певної прогнозованості, наявності стрижня (особистість – «як качан капусти»). У зв'язку з цим особистість розглядається як стійкий психічний склад людини (К.О.Абульханова). Окрім того, в якості змістових ознак особистості С.Д.Максименком наводяться цілісність, унікальність, активність, вираження, відкритість, саморозвиток і саморегуляція. За В.М.Маркіним, найвищими критеріями успішності особистісного зростання є: 1) ефективність діяльності; 2) максимальна самореалізація (професійна та

екзистенційна задоволеність); 3) досягнення найвищого рівня розвитку (реалізація здібностей). Зрілість же особистості виявляється у свідомому керівництві своєю поведінкою, тобто у здібності бути адекватним й активним соціальним суб'єктом.